

NJA 1932 s 314

Fråga huruvida äganderätt till slätteräng å kronopark -- tidigare bergslagsallmänning -- blivit styrkt genom urminnes hävd. 15 kap. 3 § jordabalken, jfrd med §§ 6 och 11 i K. F. d. 1 aug. 1805 om skogarna i riket, p. 18 i K. F. d. 30 maj 1878 ang. förvaltningen av statens till bergshanteringens understöd anslagna skogar och § 63 i K. F. d. 26 jan. 1594 ang. hushållningen med de allmänna skogarna i riket (motsvarande § 34 i K. F. d. 29 juni 1866 i samma ämne).

NJA 1932 s. 314

1932:88

(Jfr Schmidt, Juridiskt arkiv, band 20 s. 301.)

Kronan yrkade efter stämning å A. E. L. m. fl. i egenskap av delägare i Vivastbo by i Möklinta socken vid Västmanlands östra domsagas H.R., att enär kronan såsom ägare till nuvarande Sala södra kronopark eller södra delen av förutvarande Nora skogsallmänning inom Nora, Enåkers och Möklinta socknar i resp. Våla, Simtuna och Över-Tjurbo härad -- vilken allmänning varit under åren 1741-1887 av kronan upplåten till nyttjande av Sala bergslag för dess från kronan arrenderade silververk -- hade äganderätt till den inom kronoparken liggande ängen Stora Arten, men A. E. L. och hans medparter, ehuru de endast hade partiell nyttjanderätt till ängen, framställt anspråk på äganderätt till densamma, kronan måtte förklaras äga bättre rätt än A. E. L. och hans medparter till berörda äng.

A. E. L. och hans medparter bestredo käromålet. De gjorde därvid gällande, att kronan icke vore ägare till det område, som benämndes Sala södra kronopark, och att kronan på grund därav icke ägde föra talan i målet (området skulle i verkligheten utgöra en häradsallmänning). I allt fall föreläge dock för A. E. L. och hans medparter urminnes hävd till ängen i fråga.

I de av A. E. L. och hans medparter sålunda upp givna hänseendena förebragtes vidlyftig utredning. Beträffande denna kan här allenast hänvisas till nedan intagna yttranden, som avgivits vid målets avdömande. Tilläggas må blott, hurusom i målet är ostridigt, att den omtvistade ängen utgöres av det område öster om Altsjön (eller Artsjön), vilket å rikets allmänna kartverks ekonomiska karta över Västmanlands län -- Ingbo-bladet -- är betecknat med jordregisternumren »12"upphöjt till"- 9, 2"upphöjt till"-5"upphöjt till" till Vivastbo», mosvarande de registernummer som i vederbörlig ordning åsatts de vid laga skifte åbys inägor utlagda lotterna i dessa ägor (utägorna ej intagna i skiftet).

H.R:n yttrade i utslag d. 21 dec. 1929: Enär å A. E. L:s och hans medparter sida ej visats annat förhållande än vad av kronan i målet uppgivits, eller att kronan redan år 1741 såsom kronoallmänning disponerat och innehaft det inom Möklinta, Nora och Enåkers socknar

belägna skogsområde, benämnt Nora skogsallmänning, inom vars södra del eller Sala södra kronopark den i målet omtvistade ängen, Stora Arten kallad, vore belägen och vilken allmänning jämlikt K. Br. d. 13 nov. 1741 utbrutits från »privatorum ägor» och förbehållits »silververket» men genom K. M:s beslut d. 25 nov. 1887 angående upplösningen av det då bestående rättsförhållandet mellan kronan och Sala bergslag fr. o. m. d. 1 jan. 1888 ställts under skogsstatens vård för att såsom kronopark förvaltas, funne H.R:n A. E. L:s och hans medparterers påstående att kronan ej vore behörig kärande i målet icke förtjäna avseende.

Vidkommande därefter kronans genom stämningen framställda yrkande att kronan måtte förklaras äga bättre rätt än A. E. L. och hans medparter till berörda äng funne H.R:n genom vad i målet förekommit vara utrett, bl. a., att Över-Tjurbo H.R. d. 19 mars 1766 meddelat fastställelse av en år 1749 verkställd utstakning av rågången mellan Nora skogsallmänning och angränsande byar i Möklinta socken, »dock utan att vederbörande därigenom betoges den rätt till ängar och fisken, som de inom berörda fastställda rågång lagligen kunde äga och innehava»; att å en av lantmätarna C. Sjöholm och J. R. Kökeritz för bl. a. avvitrning av skogsmark till hemmanen Stora och Lilla Hallarsbo från den åt Sala bergslag upplåtna s. k. Nora kronoallmänningens södra del åren 1856-1882 upprättad karta upptagits Artsjön med därintill liggande ängar under figurerna 1745, 1746, 1748 och 1749; att i beskrivningen till berörda karta över »Sala bergslags södra kronoallmänning med därinom belägna Stora och Lilla Hallarsbo samt torp och ängslägenheter till flera byar uti Möklinta, Nora och Enåkers socknar inom Över-Tjurbo, Våla och Simtuna härader av Västerås län» angivits, att Vivastbo by enligt »urminnes hävd och en karta av år 1652» innehade ovanberörda ägofigurer, benämnda Stora Arten; att vid berörda skogsavvittring, som, såvitt handlingarna i målet utvisade, avsett jämväl bestämmandet av allmänningens rågångar såväl emot angränsande som emot de hemman och lägenheter, vilka befunnits å allmänningen, av Sala bergslag ävensom kronan yrkats, att ängen Stora Arten skulle till allmänningen återlämnas; samt att Över-Tjurbo H.R., dit bergslaget och kronan hänvisats att utföra sin talan, genom lagakraftvunnet utslag d. 8 april 1870, enär ägarna till Vivastbo by finge anses hava i urminnes tider utövat rätt till slätter å ifrågavarande äng, funnit skyldighet för vederparten -- eller Jan J. såsom hemmansägare i Vivastbo -- att ifrågavarande slätterlägenheter avträda icke kunna bifallas; och enär genom vad i målet sålunda och i övrigt förekommit, däribland hörda vittnens berättelser, måste anses styrkt, att Vivastbo byamän -- frånsatt av kronan åren 1914 och 1917 å området företagna skogsavverkningar (tillhopa omkr. 85 träd), på grund av vilka avverkningar byamännen gjort anspråk på skadestånd --. i sålång tid okvalda och obehindrade besuttit, nyttjat och brukat merberörda äng, att ingen mindes eller av sanna utsagor visste, huru deras förfäder eller fångesmän först därtill hade kommit, samt i målet jämväl ådagalagts, att Stora Artängen mellan de särskilda ägarna i Vivastbo alltid varit uppdelad i tegar, vilka utmärkts med i marken nedslagna pålar och vilka tegar

genom rågångar varit från allmänningen avskilda; alltså och då Vivastbo byamän jämlikt 15 kap. jordabalken vunnit urminnes hävd å ifrågavarande äng, funne H.R:n skäligt ogilla kronans talan.

Kronan sökte ändring.

Svea HovR. (hrr frih. af Ugglas, frih. Staël von Holstein, referent, Rudewall och Strandell) utlät sig i dom d. 17 febr. 1931: Enär -- även om, på sätt kronan i målet gjort gällande, kronan skulle kunna anses vara ägare till den mark, som tillhört Nora skogsallmänning och numera utgjorde Sala södra kronopark -- i allt fall på av H.R:n anförda skäl Vivastbo byamän finge anses hava vunnit urminnes hävd till Ifrågavarande äng Stora Arten; alltså prövade HovR:n rättvist fastställa det slut, H.R:ns utslag innehölle.

Kronan sökte revision.

N. Rev. (hrr Petré och Hessius) hemställde, att K. M. måtte pröva rättvist fastställa HovR:ns dom.

Föredraganden, Rev. Sekr. Seherdin, anförde: »Lika med H.R:n torde K. M. finna invändningen mot kronans behörighet att kära i målet icke förtjäna avseende.

Vidkommande själva målet lär K. M. av handlingarna hava, inhämtat, bl. a.: att Vivastbo byamän hävda tre inom rågångarna för Sala södra kronopark belägna jordområden, nämligen dels den i målet omtvistade ängen Stora Arten dels och den s. k. Alderbäcksängen och en slog vid Fäbobäcken, de sistnämnda liggande i omedelbart grannskap med varandra men på betydligt avstånd från Stora Arten samt tillsammans i storlek motsvarande denna; att, på sätt framgår av en år 1652 av J. Åkeson -- uppenbarligen med avseende å skattnämnings -- upprättad karta över Öffuer Tjurebo Heradt Mökllinta sochn' med därtill hörande beskrivning, väsentliga delar av Alderbäcksängen och slogen vid Fäbobäcken upptagits såsom lydande under Vivastbo by och räntande tillhopa 38 lass hö, men ingen som helst motsvarande an teckning gjorts beträffande Stora Arten, vilken förty måste anses hava vid denna tid icke hävdats under Vivastbo; att A. E. L. och hans medparter trots detta förhållande icke gittat i ringaste mån styrka sitt i målet havda påstående att jämväl Stora Arten i äldre och senare tid tagits i beräkning vid byns skattnämnings; att de i målet företedda handlingarna i det åren 1749-1766 behandlade ärendet angående "Nora allmänningens rågångar icke innefatta något som helst uttalande om Stora Arten i och för sig, vid vilket förhållande samma handlingar sakna allt bevisvärde i det av A. E. L. och hans medparter åberopade avseendet; att, sedan Vivastbo byamän under omförmälda, åren 1856-1882 pågåene Lantmäteriförrättning anhållit att få bibehålla sina inom allmänningens rågångar förut innehavda ängar, bland dem Stora Arten, och till stöd härför åberopat dels urminnes hävd dels ock 1652 års karta, Sala bergslags ombud samt ombud för kronan förklarar sig icke kunna medgiva Vivastbo rätt till andra ängslägenheter än dem, som funnes upptagna å nämnda karta, och såsom en följd härav yrkat, att

Stora Arton skulle till allmänningen återlämnas; att bergslaget härefter instämt hemmansägaren Jan J. i Vivastbo till Över-Tjurbo H.R. med yrkande att, därest han ej kunde visa laga åtkomst till de av honom innehavda slätterlägenheter å allmänningen, han måtte förpliktas att desamma avträda; samt att nämnda H.R. i anledning av denna talan, vilken får antagas hava avsett alla de tre jordområden, som Vivastbo byamän hävda inom kronoparkens område, genom utslag d. 8 april 1870, som vunnit laga kraft, förklarat, ej mindre att, emedan å bergslagets sida vore medgivet, att ägarna till Vivastbo by i urminnes tider utövat rätt till slätter å omstämda slätterlägenheter, Jan J. finge till sådant nyttjande av den del å berörda ägor han innehade anses hava visat urminnes hävd, än även att, då, jämlikt § 34 av K. F. d. 29 juni 1866 ang. hushållningen med de allmänna skogarna i riket, vederbörande skulle vid den rätt till mulbete eller slätter, som av vissa hemman på grund av urminnes hävd åtnjuts, bibehållas intilldess i laga ordning kunde varda annorlunda förordnat, och det icke kunde i den ordning frågan nu därom blivit väckt tillkomma H.R:n att förordnande i sådan syftning meddela, H.R:n funne bergslagets i detta mål förda talan om skyldighet för vederparten att ifrågavarande 'slätterlägenhet' avträda icke kunna bifallas; och enär A. E. L. och hans medparter -- mot vad sålunda och eljest i målet förekommit till vederläggande av deras påståenden icke förmått styrka, att Vivastbo byamän vunnit urminnes hävd åäganderätten till ängen Stora Arten, hemställer jag, att K. M. måtte pröva rättvist att, med upphävande av domstolarnas beslut, förklara kronan äga bättre rätt till nämnda äng än Vivastbo byamän.»

Målet föredrogs d. 19 maj i H. D., vars flesta ledamöter. (Just. R:n Alexanderson, Eklund och Lawski) förenade sig om följande, av den sistnämnde avgivna yttrande: »Lika med H.R:n finner jag invändningen mot kronans behörighet att föra talan i målet icke förtjäna avseende.

Det är i målet ostridigt, att omtvistade lägenheten Stora Arten motsvarar ägofigurerna 1745, 1746, 1748 och 1749 å den i H.R:ns utslag omförmälda, av lantmätarna C. Sjöholm och J. R. Kökeritz upprättade kartan, vilka ägofigurer utgöras av ängsmark omslutande tjärnen Artsjön eller Altsjön.

Av handlingarna inhämtas, att Vivastbo byamän inom kronoparkens rågång hävda förutom Stora Arten två andra ängslägenheter, belägna den ena vid Alderbäcken, som är Artsjöns avlopp till Tisjön, och den andra nära Tisjön vid dess tillflöde Fäbobäcken; att under en år 1856 påbörjad förrättning för avvittring av skogsmark till vissa hemman från den då av kronan till Sala bergslag upplåtna s. k. Nora skogsallmännings södra del ävensom för bestämmande av allmänningens rågångar såväl mot angränsande som mot hemman och lägenheter inom allmänningen Vivastbo byamän påstodo äganderätt till ovannämnde tre ängslägenheter, under åberopande av urminnes hävd och karta över Möklinta socken, upprättad år 1652 av J. Åkeson; att, sedan anspråket blivit av bergslaget och kronan på visst sätt bestritt samt parterna hänvisats att härom tvista

vid domstol, bergslaget till Över-Tjurbo H.R. instämde byamannen i Vivastbo Jan J. med yrkande om förpliktande för honom att i den mån han ej förmådde visa laga åtkomst till de delar av lägenheterna, som av honom hävdades, avträda desamma till bergslaget; samt att nyssnämnda H.R. -- utan att inlåta sig på äganderättsfrågan -- genom sedermera lagakraftvunnet utslag d. 8 april 1870 förklarade, att enär å bergslagets sida medgivits, att ägarna till Vivastbo by i urminnes tider utövat rätt till slätter å lägenheterna och Jan J. förty finge anses hava visat urminnes hävd till nyttjande av den del av dessa ägor han innehade, samt det icke tillkomme H.R:n att i den ordning fråga härom väckts förordna om ändring i sålunda bestående förhållanden, den av bergslaget i målet förda talan ogillades.

Ovannämnda karta av år 1652 jämte tillhörande beskrivning, vilka i målet företetts, utvisa ängslägenheterna vid Alderbäcken och Fäbobäcken såsom tilllydande Vivastbo by och tagna i beräkning vid dess skattnämnings, varemot Stora Arten varken å kartan utmärkts eller i beskrivningen omförmäls. Ej heller har eljest, såvitt utredningen i målet visar, Stora Arten blivit inräknad under Vivastbo bys skatt eller upplysning kunnat vinnas med vilken rätt denna lägenhet kommit att hävdas av Vivastbo byamän.

Å andra sidan framgår av Över-Tjurbo H.R:s omförmälda utslag -- vilket ock bestyrkes av vittnesberättelser i förevarande mål -- att Vivastbo byamän sedan urminnes tid utövat Tätt till slätter å Stora Arten; och då lägenheten, enligt vad i målet är upplyst, utgöres av, förutom Artsjön, sank ängsmark med några småskogsholmar, måste antagas, att den endast i helt ringa mån kunnat nyttjas i annat avseende än till Slätter.

Det är dessutom upplyst, att byamännen av gammalt opåtal utövat jakt- och fiskerätten i sjön.

På grund av vad nu anförts och då det hävdade området gränser mot kronoparken, ehuru icke rörlagda eller med stängsel utmärkta, uppenbarligen utvisats av naturförhållandena och enligt vad ovan anmärkts äro i målet ostridiga, finner jag byamännen hava genom urminnes hävd styrkt äganderätt till Stora Arten och prövar förty rättvist fastställa det slut, vari HovR:n stannat.»

Just.R. frih. Leijonhufvud anförde, med instämmande av Just.R. Sundberg: »Lika med H.R:n finner jag invändningen mot kronans behörighet, att föra talan i målet icke förtjäna avseende.

Till stöd för sitt anspråk på äganderätt till ifrågavarande. inom Nora kronoallmännings södra del belägna område, kallat Stora Arten, hava A. E. L. och hans medparter huvudsakligen åberopat dels en år 1652 av J. Åkeson upprättad karta över Över-Tjurbo härad, Möklinta socken, dels ock urminnes hävd.

I målet har emellertid utrönt, att å nämnda karta likasom i därtill hörande beskrivning, vilka handlingar uppenbarligen tillkommit i och för skattnämnings, vissa andra å allmänningen belägna ägor än Stora Arten

upptagits såsom lydande under Vivastbo by och räntande tillhopa angivet antal lass hö, men att motsvarande anteckningar saknas i fråga om Stora Arten.

Styrkt är, att Vivastbo byamän av ålder nyttjat Stora Arten till höslåtter och även i andra hänseenden för sitt husbebov; och deras rätt härutinnan tar vid förekomna tillfällen städse lämnats obestridd och i målet av kronan uttryckligen medgivits. Såvitt utredningen målet giver vid handen hava byamännen dock icke gjort gällande anspråk på äganderätt till det nyttjade området tidigare än år 1859 vid den i H.R:ns utslag omförmälda förrättningen, avseende bl. a. avvitrning av skogsmark till vissa hemman från allmanningen, vilket påstående då uttryckligen bestreds av såväl kronan som bergslaget.

I övrigt hava A. E. L. och hans medparter icke gentemot vad åkronans sida anförts och styrkts visat sig äga vidsträcktare rätt till Stora Arten än omförmälda av Vivastbo byamän av ålder utövade nyttjanderätt

Jag prövar förty rättvist att, med ändring av HovR:ns dom, förklara kronan vara framför A. E. L. och hans medparter ägare till det omtvistade området Stora Arten.»

K. M:s dom utgavs d. 1 juni 1932